

цевого), 36 парків пам'яток садово-паркового мистецтва (11 — загальнодержавного і 25 — місцевого значення) та 30 заповідних урочищ. Загалом території і об'єкти природно-заповідного фонду Вінниччини займають 23878,67 га, що складає лише 0,78 % від площі області. Це один з найнижчих показників заповідності в Україні. За ним область знаходиться на одній сходинці з дуже розораними областями країни, такими як Дніпропетровська, Луганська, тобто територіями де заповідність нижча 1%. За кількістю природоохоронних об'єктів і територій в області виділяються Вінницький (33) та Могилів-Подільський (29) райони. У найкритичнішому стані за цим показником знаходяться Калинівський, Крижопільський (4), Липовецький і Оратівський (5) райони. Проте за часткою природоохоронних площ лідерство утримує Чечельницький район. Лише сім заповідних територій і об'єктів нараховує ПЗФ району, але розміщуються вони на площі в 4674 га, що складає 23 % заповідної площі області. За ступенем доступності для рекреаційного використання природно-заповідні об'єкти області поділяються на: загальнодоступні, що мають статус охоронних об'єктів; відкриті для організованого туризму — всі парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва і більша частина пам'яток природи; відкриті для суворо регламентованого і організованого туризму — частина пам'яток природи і більшість заказників; закриті для туризму — частина пам'яток природи, як правило, зоологічних. У компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Вінниччини природні рекреаційні ресурси складають 5,1 % . Підсумувавши оцінки естетичної цінності території адміністративних районів області, оцінки їх забезпеченості кліматичними, водними, лісовими ресурсами та врахувавши показники рекреаційного навантаження визначена інтегральна бальна оцінка забезпеченості території Вінницької області природними рекреаційними ресурсами. Найвищою вона є в Вінницькому, Літинському, Хмільницькому, Могилів-Подільському. Жмеринському. Муровано Куриловецькому та Немирівському районах.

Порохонько В.

Науковий керівник – доц. Таранова Н.Б.

ТОПОНІМИ ПІДГАЄЧНИНИ

Підгаєччина – один з найбільш давньоосвоєних та давньозаселених регіонів України. Бібліографія про Підгайці й Підгаєччину налічує досить багато позицій. *Перші письмові згадки* містяться в подорожніх нотатках XVII століття: турком Евлія Челебі (1657), голландцем Ульріх фон Вердум (1672) та французом Франсуа-Поль Далайраком (1687).

Початком систематичного вивчення історії, господарства, культури даного краю поклали польські дослідники XIX століття. ґрунтовні польськомовні видання енциклопедичного характеру – «Starozytna Polska pod wzgledem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana» («Давня Польща, описана з історичного, географічного та статистичного погляду») за редакцією *Міхала Балінського й Тимотеуша Ліпінського* (Варшава, 1843-1846; у 3-х томах), «Encyklopedyja Powszechna» («Загальна енциклопедія») (Варшава, 1859-1868; у 28-ми томах), «Galicja pod wzgledem topograficzno-geograficzno-historycznym» («Галичина з топографічно-географічно-історично погляду») *Іполіта Ступницького* (Львів, 1869), «Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich» («Географічний словник Королівства Польського та інших слов'янських країн») (Варшава, 1880-1902; у 15 томах).

Метою даної статті є вивчення назв поселень Підгаєцького району Тернопільської області включаючи як сучасний адміністративний поділ, так і окремі населені пункти давнього Підгаєцького повіту, які за сучасним адміністративно-територіальним поділом належать до інших районів, власне виявленню давніх фіксацій цих назв у найдавніших друкованих і рукописних джерелах, а також встановлення їх етимології.

Територія Підгаєччини належить до давньозаселених теренів не лише Тернопільщини, але й України. Доказом цього можуть бути декілька чинників:

✓ по-перше, більшість назв населених пунктів даної території вперше фіксують писемні пам'ятки XIV-XV ст., наприклад, *Божиків, Боків, Гнильче, Голгоче, Мужилів, Пановичі та ін.*;

✓ по-друге, в ойконімії регіону досить чисельно збережені назви поселень, які утворені за допомогою ще праслов'янських за часом свого виникнення суфіксів -їь (-їе, -їа): *Гнильче, Голгоче* і на -ов (-ів), -ин, наприклад, *Боків, Дришів, Мужилів, Носів*; архаїчні моделі на -ичі, -івці/-инці, наприклад, *Пановичі, Бо-гатківці та ін.*;

✓ по-третє, твірними основами наведених, а також інших моделей ойконімії часто є давньослов'янські (давньоукраїнські) відкомполіти та відапелативні імена на зразок: *Божик, Божиків* («Боживой, Божидарь») [1]; *Дриш, Дришів* («Дриславъ, Держиславъ») [2], *Богацько, Бок, Верба, Гнилко, Нос, Пан і ін.*

Вивчаючи назви поселень будь-якої території, потрібно обов'язково враховувати дані історичних джерел, передусім літописів, люстрацій, довідників адміністративно-територіального устрою, карт тощо. Використовуючи давні джерела, ми дізнаємося, що окремі сучасні села Підгаєччини в середньовіччі були містами, наприклад, *Горожанка, Доброводи, Вербів, Литвинів, Голгоча, Завалів, Зарваниця та ін.*

Водночас уживані на сьогодні села *Голендра, Поплави та ін.* на поч. XX ст. ще були хуторами з незначною кількістю дворів і малою кількістю мешканців. Історичні джерела засвідчують також зміни назв поселень іншого характеру. Село *Бекерсдорф* 1900 р. нараховувало 82 двори, у яких проживало 517 осіб, а від 1940 р. воно стало частиною села Новосілка. На території Підгаєччини, напевно, вже не одне століття існує село *Галич*, у якому 1900 р. було 190 дворів, у яких проживало 1300 людей, але вперше, за нашими даними, це село згадане в 1785-1788 рр. [3]. У давніх документах, які ми опрацювали, на жаль, згадане лише місто Галич, що було засноване ще в княжі часи й походить від імені *Галик*, що є варіантом якогось із давньослов'янських імен на зразок: Галимир [4], Haleslaw [5] чи ін., і суфікса -їь, що ще в княжі часи виражав належність їм.

Поєднуючи цей суфікс з фінальним приголосним основи імені -к, останній палаталізувався і змінювався на -ч: Галик + -їь > *Галич* «двір чи ін. Галика». Назва однойменного села у Підгаєччині, як і міста Галич у Росії, виникла через

перенесення найменування княжого міста, столиці Галицько-Волинського князівства, на нововиникле поселення. Це відбулося не пізніше кінця XVII – поч. XVIII ст., бо вже 1900 р. це село було значним населеним пунктом.

Топонімія Підгаєччини у структурно-словотвірному відношенні запрезентована всього кількома основними словотвірними моделями ойконімів, найчисельнішою з яких є модель на -ів (<ов), -ин, назви якої виражають належність іменованих поселень особам, найменування яких засвідчені в основах ойконімів, наприклад, *Божиків, Боків, Завалів, Мужилів, Носів, Уєринів; Затурин, Слов'ятин* і ін., всього 13 назв. Усі наведені вище топоніми на -ів, -ин походять від давньослов'янських (давньоукраїнських) імен чи пізніших прізвищ. Також є топоніми з іншими топонімоторними формантами. На досліджуваній території вони запрезентовані моделями на -є: *Гнильче, Голгоче*, на -івка: *Бронгалівка, Михайлівна, Мозолівка, Шкіндерівка, Юстинівка*; -иха: *Ругайлиха*. Ойконіми на -івка, -иха належать до новіших за часом виникнення дериватів.

Архаїчними є також топоніми даної території на -ичі, -івці/-инці, -и/-і, мотивовані назвами людей у множинній формі. При цьому назви з формантами -ичі, -івці/-инці ведуть свій початок ще з княжих часів, наприклад, *Лановичі, Богатківці*. В ономастиці їх прийнято називати *відпатроніми*, оскільки назви цих поселень походять від найменувань людей за їх патронами: *Пан* і *Богатко*. Топоніми на -и/-і в останні десятиріччя називають відомішими чи відсмієними, адже вони походять від назв родин (сімей), наприклад, *Голендри* (тепер *Голендра*), *Рудники, Шумляни*. Топонім *Рудники* можна кваліфікувати також як похідний від назв професій, занятя: *рудники* «люди, що займалися добуванням болотяної залізної руди», пор. *рудник* «рудкоп» [6], однак ми більше схильні до думки, що такі назви могли виникати насамперед від однойменних антропонімів, пор. *Рудник* [7].

Деякі іншими за походженням, але теж утвореними від назв людей у множинній формі, є топоніми *Загайці* та *Підгайці*. Етимони цих назв поселень – найменування людей, мотивовані місцем їх поселення відносно примітного на конкретній місцевості географічного об'єкта.

Кілька назв поселень Підгаєччини походять від типу самих населених пунктів. Названу групу топонімів даного регіону презентують назви *Волиця, Новосілка, Передмістя, Сільце, Слобода, Старе Місто*. Наприклад, села на зразок *Воля, Волиця, Слобідка, Слобода* отримали такі назви тому, що мешканці цих нововиниклих поселень на кілька, рідко кільканадцять років звільнялися від основних податків. Семантика етимонів інших назв поселень і їх структура є цілком прозорою, тому ми не з'ясовуємо їх етимології.

Нечисленними і відносно пізніми за походженням є відапелятивні топоніми, мотивовані ландшафтно-рельєфними особливостями тих місцевостей, на яких вони (поселення) виникли, наприклад, *Доброводи* (на теренах давньої Підгаєччини в минулому існувала також антонімічна назва поселення *Гниловоди*), *Поплави, Білокриниця*. Назви ще двох населених пунктів є субстантивованими прикметниками, які походять від означень колишніх складених назв цих поселень, наприклад, *Середнє, Теляче* (тепер *Мирне*).

Окремо від розглянутих є топоніми *Волощина, Заставне і Лиса*. Вони різні за походженням і структурою. Перша назва може походити від найменування людей, які переселилися з *Волощини*, тобто з Молдавії або навіть Буковини (останні галичани також називали волохами), або ж, що є менш ймовірним, назва поселення походить від антропоніма *Волоський* і суфікса -ин,-а, пор. *Хмельниччина*. Топонім *Заставне* має конфіксальну структуру і є, по суті, назвою місцевості, на якій згодом виникло однойменне село, що отримало свою назву від цієї місцевості. Назва поселення *Лиса* може мати двояке тлумачення – це форма родового відмінка від антропоніма *Лис*, що виражає належність, або ж це прикметник від складеної в минулому назви на зразок *Лиса гора*.

Історичні джерела дають також можливість побачити зміну статусу конкретних населених пунктів, зокрема надання окремим містечкам магдебурзького права (наприклад, *Білокриниця, Підгайці*).

Отже, територія Підгаєцького району заселена дуже здавна, проте широкомасштабне її освоєння почалося лише за часів Галицько-Волинського князівства. Родючі землі, багаті на деревину і дичину ліси, різноманітні будівельні матеріали сприяли виникненню густої мережі сіл та містечок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Славянский именовсловъ или собрание славянскихъ личныхъ именъ в алфавитномъ порядкѣ. Сост. М. Морошкин. – Санкт-Петербург, 1867. – С. 18-19.
1. Йосифинська (1785-1788) і Францисканська (1818-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. – Київ: Наукова думка, 1965. – С. 73.
2. Илчев С. Речник на личните й фамилни имена у България. – София: Изд-во БАН, 1969. – С. 124.
5. Słownik staropolskich nazw osobowych. Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. Wrocław etc. 1965-1985. -Т. II. – С. 246.
6. Етимологічний словник української мови. – Київ: Наукова думка, 1982-2006. – Т. 5. – С. 134.
7. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. – Львів: НТШ, 2007. – Т. 2. – С. 910.

Петрівської І.

Науковий керівник — асист. Бронецький Р.В.

ВТОРИННІ ХЕМОГЕННІ ВІДКЛАДИ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ НА ПРИКЛАДІ ПЕЧЕРИ ОЗЕРНА

Актуальність дослідження: Печера Озерна знаходиться на території Західної України, в межиріччі рік Серет – Нічлава. Адміністративно: Борщівський район Тернопільської області. Відомий лабіринт печери, сформований в неогенових гіпсах складає 136 кілометрів.